

II. KRIMINALISTIKA

RAŠYSENOS EKSPERTIZĖS RAIDOS TENDENCIJOS LIETUVOJE

Dr. Jadvyga Ignatjeva

Kalvarijų g. 158-36, 2042 Vilnius

Telefonas 77 67 08 (n.)

Janė Masiulienė

Lietuvos teismo ekspertizės institutas, Lvovo g. 19^a, 2600 Vilnius

Telefonas 72 30 72

Henrikas Nedveckis

Policijos departamento prie VRM Kriminalinės policijos Kriminalistinių ekspertizių tarnyba,

Šventaragio g. 2, 2600 Vilnius

Telefonas 71 72 30

Spaudai pateikta 1999 m. balandžio 23 d.

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariama rašysenos, autorystės bei grafologinės ekspertizės paskirtis, jos sprendžiami klausimai ir ekspertų, atliekančių minėtas ekspertizes, kompetencija. Aprašomos Lietuvos teismo ekspertizės instituto, Vidaus reikalų ministerijos žinybų, atskirų firmų bei pavienių ekspertų, nedirbančių ekspertinėse įstaigose, ekspertizių atlikimo teisinio reglamentavimo, ekspertų licencijavimo galimybės Lietuvos teisingumo ministerijoje.

Lietuvoje Vidaus reikalų ministerijos (VRM), prokuratūros, teismų, saugumo tarnybų, arbitražo, Valstybės kontrolės departamento bei kitų valstybinių ir privačių organizacijų bei asmenų užsakymu rašysenos ekspertizes atlieka Lietuvos teismo ekspertizės institutas (LTEI) ir VRM žinybos bei jų parengti ekspertai, dirbantys Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose ir kituose miestuose. Šiuo metu VRM žinybos rašysenos ekspertizių atlieka palyginti nedaug (pvz., 1996 m. VRM žinybų atliktos ekspertizės sudarė 19,6 proc. atliktų LTEI).

Be šių pagrindinių įstaigų, rašysenos ekspertizes atlieka ir kai kurios firmos bei pavieniai ekspertai. Taip, pavyzdžiui, juridinių ir fizinių asmenų teisėtvarkos organų, advokatų, biurų, bankų, muitinių, konsulatų prašymu **grafologinės, parašų ir rašysenos ekspertizės** bei tyrimai, naudojant naujausias originalias kompiuterines atpažinimo sistemas, atliekami anglų firmos "Apollo exports limited" Vilniaus filialo Vaizdų analizės ir atpažinimo laboratorijoje, registruotoje prie Ekonomikos ministerijos.

Minėtoje laboratorijoje atliekant ekspertizes buvo taikytas dr. G. Archipovo matematinis-kibernetinis rašysenos tyrimo metodas [1, 59-66]. Be rašysenos ekspertizių, laboratorijoje buvo nustatinėjamas ir dokumentų pasirašymo laikas. Išnagrinėjus šioje laboratorijoje atliktas

ekspertizės buvo nustatyta nemažai netikslumų ir klaidų. Laboratorijos vedėjas pateikė teismui nuorodą, kad vienoje iš ekspertizių “per apsirikimą buvo pateikti visai kitų skaičiavimų rezultatai” (1996 01 18 raštas Vilniaus m. 3-ios apylinkės teismo pirmininkui). Vilniaus universiteto Matematikos fakulteto habil. dr. A. Račkauskas, išanalizavęs vieną ekspertizę, pažymėjo, kad tiriant parašus yra padarytos matematiškai nepagrįstos prielaidos ir jų pagrindu gaunamos nepagrįstos išvados, arba, kas šiuo atveju dar blogiau, **atsiranda sąlygos spekuliuoti išvadomis**. Habil. dr. A. Račkauskas pateikė išsamią ir visapusišką ekspertizės matematinę analizę ir argumentus, kurie leido jam tvirtinti, kad “šios ekspertizės galutinė išvada yra visapusiškai nepagrįsta” (1995 12 06 ekspertizės aktas civilinėje byloje 2¹-911/95).

Šią medžiagą išanalizavo ir LTEI rašysenos ekspertizių ir techninės dokumentų ekspertizės specialistai. Jie pažymėjo, kad savarankiškos matematinės-kibernetinės ekspertizės rūšies nėra. LTEI rašysenos ekspertizių praktikoje matematinės-kompiuterinės sistemos buvo taikomos 1980-1991 m., tačiau tik eksperimentiškai ir tik kaip pagalbinis tyrimo metodas. Tačiau, paaiškėjus, kad šis metodas neveiksmingas, ekspertinėje praktikoje jo atsisakyta.

Institutas susipažino ir su rašysenos ekspertizių atlikimo praktika JAV, Vokietijoje, Švedijoje, Olandijoje, Rusijoje ir kitose šalyse. Paaiškėjo, kad identifikacinių kompiuterinių sistemų nėra sukurta, o yra tik rašysenų diferenciacijos sistemos, pavyzdžiui, vokiečių sistema “FISH”. Jų tyrimų rezultatus apibendrina, įvertina ir galutines išvadas pateikia tik ekspertas, remdamasis ir tradicinės rašysenos (parašų) tyrimo metodikos rezultatais.

Iš Vaizdų analizės ir atpažinimo laboratorijoje atliktų ekspertizių analizės paaiškėjo, kad šios laboratorijos darbuotojai neskiria rašysenos bei grafologinės ekspertizės sąvokų ir jas sutapatina. Šias sąvokas painioja ne tik minėtos laboratorijos darbuotojai, visuomenė, bet ir teisėsaugos darbuotojai.

Rašysenos ekspertizės, kaip žinia, tiria rankraštinius, skaitmeninius įrašus, parašus, siekiant juos identifikuoti, diferencijuoti, ir sprendžia diagnostinius įrašų ir parašų klausimus. Grafologiniai rašysenos tyrimai atliekami norint nustatyti asmenines žmogaus ypatybes, jo sugebėjimus, polinkius, gyvenimo bei veiklos būdą – tai yra nustatyti asmenį apibūdinančius požymius. Šiuo metu LTEI ir VRM žinybose atliekamos dvi rašysenos ekspertizės rūšys: **rašysenos ekspertizė**, kai ekspertas, tirdamas rašto ženklų grafinę išraišką pagal rašysenos požymius, nustato, kas parašė ar pasirašė tam tikrą dokumentą, ir **autorystės ekspertizė**, kai tirama dokumento rašto kalba, t.y. rašto kalbos stilistiniai, leksiniai ir gramatiniai ypatumai ir nustatomas autorius ir kai kurie duomenys apie jį.

LTEI pradėta domėtis ir grafologiniais tyrimais, nors teisėsaugos sistemoje jie dar netaikomi, išskyrus pavienius atvejus. Taip, pavyzdžiui, spaudoje [2] straipsnyje “Žūtis Prezidentūroje: žmona netiki vyro savižudybe”, nurodyta, kad V. Saldžiūnas, dirbantis Vadovybės apsaugos departamento direktoriaus pavaduotoju, “teigė esąs kol kas vienintelis profesionalus grafologas Lietuvoje”. Jis tyrė D. M. rašyseną ir ją apibūdino. “Iš rašto matyti, jog D. M. buvo uždaras ir labai jautriai į viską reaguodavo: problemomis su draugais nesidalydavo, o visas virdavo viduje. Šios savybės yra dominuojančios”. Jis tyrė ir J. M. rašyseną, remdamasis amerikiečių mokslininkų grafologų, besidominčių seksualinio gyvenimo atsispindėjimu rašte, teorijomis, padarė išvadas: “Pastebėjau, jog vyro poreikis seksui yra minimalus, mažesnis už vidutinį, o žmonos – didesnis už vidutinį... gali būti, jog jų poreikiai nesutapo”. Mes abejojame išvadomis, kadangi anglų kalbos ir lietuvių kalbos rašysenos iš dalies skiriasi ir taikyti amerikiečių grafologinius tyrimus lietuvių raštijai, manome, klaidinga.

Straipsnyje “Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos, Juozo Butavičiaus, Simono Daukanto

braižai ir charakteriai” [3] R. Čapaitė pagal rašysenas iš grafologinių pozicijų mėgina charakterizuoti šias istorines asmenybes. Perskaičius šį straipsnį, neliečiant jo istorinių bei kitų aspektų, kuriuos vertinti autoriai nekompetentingi, susidaro įspūdis, kad autorė, aprašydama šių istorinių asmenybių rašysenas, remiasi vien savo pačios intuicija ir to laikotarpio kai kuriais literatūros šaltiniais bei savo kūryba. Jame pasigendama mokslškai pagrįstos grafologinių klausimų sprendimo metodikos. Rašysenos ekspertizės Lietuvoje buvo vadinamos grafologinėmis dar 1925 m. Apie tai kalba prof. V. Šebedevs savo knygoje “Mokslinė policija” [4]. Išsamiau su grafologija supažindino N. Radvilas knygoje “Kaip pažinti žmogų iš rašysenos” [5]. Tačiau šiandien vadinti visus rašysenos tyrimus grafologiniais negalima.

Pripažįstame, kad grafologija, turėjusi nemažai šalininkų ir prieškario Lietuvoje, turi teisę į savarankišką rašysenos tyrimą, tačiau tam turi būti parengti, atsižvelgiant į lietuvių raštijos specifiką, vienodi teoriniai moksliniai pagrindai. Juos galima būtų parengti tik atlikus didelį eksperimentinį darbą, išnagrinėjus mažiausiai 1000 asmenų rašyseną. Be to, reikia išstudijuoti pasaulinę mokslinę literatūrą šiais klausimais, susipažinti su atskirų užsienio šalių mokslinių institutų, tyrinėjančių grafologijos problemas, laimėjimais ir jų taikymo praktikoje patirtimi. Šį darbą bendromis jėgomis turėtų atlikti rašysenos ekspertai, pedagogai, psichologai, psichiatrai. Atliekant eksperimentinius tyrimus reikia tirti ir žmogų, ir jo rašyseną, nes tik taip galima nustatyti rašysenoje atsispindinčius asmens charakterio bruožus. Tokie tyrimai galėtų būti atliekami ir LTEI Rašysenos ekspertizių skyriuje (jame daugiausia dirba rašotyros specialistų), bendradarbiaujant su vidaus reikalų sistemos rašysenos ekspertais, tačiau vis didėjantis ekspertinių darbų mastas neleidžia šių mokslinių problemų spręsti. Be to, tam būtinos ir naujos mokslinės pajėgos bei jų finansavimo šaltiniai.

Be abejonės, parengta mokslinė grafologinių rašysenos tyrimų metodika tik pagilintų rašysenos eksperto žinias. Tai būtų vienas iš pagalbinių metodų tiriant rašyseną kriminalistiniu aspektu.

Apžvelgus rašysenos ir grafologines ekspertizes, atliktas LTEI, VRM žinyboje, Vaizdų analizės ir atpažinimo laboratorijoje, Vadovybės apsaugos departamente ar pavienių asmenų, matyti, kad minėtų ekspertizių mokslinis metodinis lygis gana skirtingas. Vienur jos atliekamos taikant netinkamus matematinius metodus, kitur grafologinės ekspertizės atliekamos pritaikant skirtingoms raštijoms parengtas metodikas arba rašysena nagrinėjama pasitelkiant literatūrinius epitetus.

Taigi Lietuvoje būtina vienokiu ar kitokiu būdu koreguoti įstaigų ir pavienių ekspertų darbą bei vienodinti jų darbo metodiką.

Kaip žinome, Lietuvos įstatymai (BPK 87 str. ir 213 str.) nedraudžia ekspertizes skirti (paprastai jas atlieka atitinkamų ekspertizės įstaigų ekspertai) ir kitiems asmenims, todėl jais gali būti ir kitos privačios firmos bei pavieniai asmenys. Tačiau svarbiausia yra tai, kad jų atliktos ekspertizės būtų aukšto profesinio lygio ir mokslškai pagrįstos, o teismai, remdamiesi jomis, priimtų teisingus sprendimus. Mūsų nuomone, tokių firmų ir pavienių asmenų veiklą (tokia veikla gali užsiimti ne tik rašotyryninkai, bet ir kitų sričių specialistai) reikėtų įteisinti, o tai turėtų atlikti Teisingumo ministerija. LTEI dirba daugiausia patyrusių ne tik rašotyros, bet ir kitų sričių specialistų. Institute gvildenami moksliniai ir praktiniai įvairių teismo ekspertizės rūšių klausimai. Todėl siūloma instituto bazėje įsteigti mokslinį-metodinį centrą arba tarybą, sudarytą iš LTEI, VRM ir kitų specialistų, kuri svarstyty ir teiktų siūlymus Teisingumo ministerijai, kaip registruoti privačias firmas bei pavienius ekspertus, LTEI ir VRM atestuoti anksčiau parengtus ir šiuo metu šiose institucijose nedirbančius, bet rašysenos ekspertizes atliekančius specialistus, kaip išduoti licencijas ekspertiniam darbui.

Išvados

1. Rašysenos, autorystės bei grafologinės ekspertizės atliekamos norint atsakyti į skirtingus klausimus. Todėl skiriant ekspertizes, susijusias su rankraštinių dokumentų tyrimu, reikėtų jas įvardyti remiantis iškeltais klausimais.
2. Įvairioms firmoms ir pavieniams asmenims, atliekantiems rašysenos, autorystės, grafologines ekspertizes, siūloma Lietuvos teismo ekspertizės instituto bazėje sukurti iš LTEI,

VRM ir kitų specialistų metodinį centrą, kuris svarstyto bei teiktų siūlymus Teisingumo ministerijai dėl ekspertų licencijavimo.

□□□

LITERATŪRA

1. **Архипов Г.** Математические методы криминалистического анализа подписей по метрическим характеристикам // Сборник научных работ. Вып. 6. – Вильнюс, НИИСЭ, 1980.
2. **Žūtis** Prezidentūroje: žmona netiki vyro savižudybe // “Lietuvos ryto” skyrius “Gyvenimo būdas”. 1996. balandžio 20 d. Nr. 92.
3. **Čapaitė R.** Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos, Juozo Butavičiaus, Simono Daukanto braižai ir charakteriai. Lietuvių Atgimimo istorijos studijos. T. 8. Asmuo: tarp tautos ir valstybės. – Mokslų ir enciklopedijų leidykla, 1996.
4. **Šebedevs V.** Mokslinė policija. – T. I.
5. **Radvilas N.** Kaip pažinti žmogų iš rašysenos. – Kaunas, 1932.
6. **Klages L.** Die Handschrift des Menschen. – München, 1964.
7. **Conrad W., Stier B.** Grundlagen, Methoden und Ergebnisse der forensischen Schriftuntersuchung. 1989. Verlag Schmidt-Römhild. – Lübeck. – S. 159-187.

□□□

Handwriting expertise development tendencies in Lithuania

J. Ignatjeva, Dr.

J. Masiulienė

Lithuanian Institute of Forensic Examination

H. Nedveckis

Service of Criminal Police and Criminal Expertises

Police Department to the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania

SUMMARY

The article discusses purposes of handwriting, authorship and graphological examinations, circle of questions solved by them and the competence of experts who carry out the examinations mentioned. Also questions related to legal regulation of examination made by private experts, possibility to issue certificates to experts by Lithuanian Ministry of Justice are analyzed in the article.

